

nimmer möglich ist, sondern durch anschauende Begeisterung erfaßt hatte, und in diesen Werken die Keime einer ächten Kunstlehre überall ausgestreut sind.«

Nisem kar brez namena podal drobcev te estetike v prvem delu, zlasti pri razlagi Tibulovega noma: Platonova Politeja je tudi »nomos«, a svoje vrste.

Kdor se bavi s poetskimi umetninami, mora torej ločiti dušo od telesa, če hoče umeti odnos med njima.

Moja študija raziskuje v prvi vrsti sestavo posode in njen odnos do »duše«, »ideje«, ki je vtelešena v tej posodi, prav tako kot uči Wilhelm in kakor je zrl lepoto Platon, po katerem je posnet precejšen del Schleglove estetike.

Kako je vse to treba umeti konkretno pri Gazelah, to je samo en primer, primer pa tak, da je Prešeren lahko zapisal tiste besede, da bi bilo bolj škoda pozabiti ime Julije, ko imena vseh drugih slavni opevank. Če bolj, potem mora tej idejni višini odgovarjati tudi formalna višina in dovršenost Gazel kot ene organske celote, ene same velike, iz sedem delov sestavljene celote.

Da je tako pojasnujoče delo možno le na podlagi obširnega in dolgotrajnega študija, je povsem naravno. Možno je spoznano resnico povedati v treh stavkih, včasih celo v eni sami matematični formuli, a za komentat to ni. Moja knjiga pa bodi v prvi vrsti — kažipot vsem tistim, ki hočejo Prešerna do dna, ob njem pa k tistim skrivnostnim »figam« Čopa - dihurja, žročega noč in dan knjige, a ne le črk!

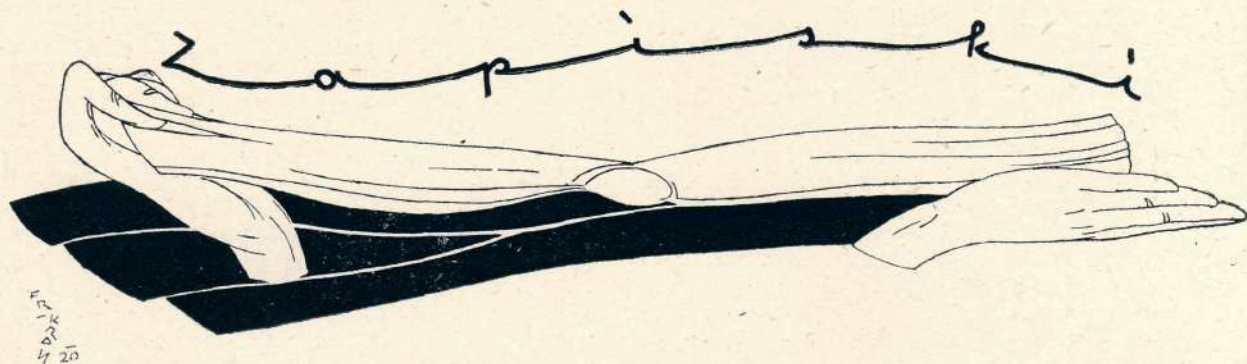
Kdor se vsega, kar sem v tem, prvi in drugi del »Zlatih črk« vežočem odstavku naglasil, dobro zaveda, bo šele doumel smer in smoter dolgega naslova, značnega — probleme. Ta pa zna prav ceniti ne le Schleglovo delo, ta ne ume samo njegovega »ritmičnega noma«; zakaj ta se gotovo ploskajoč divi veliki ideji genija, ki je znal po svoje zvezati staro misel o sedmerodelni posodi kosma z imenom sedmerih, poetu svetih in zlatih, dragih črk Primicove Julije. Ta se bo tudi s posebnim užitek spomnil Dantejeve »Divine« in Calderonovih verzov v A. W. Schleglovi prestavi drame »Življenje sen« (La vida es sueño):

Die Verhängnisse des Himmels,
Die einst auf azurnen Tafeln
Gott mit seinem Finger schrieb,
Der zum Schreibmateriale
Sich erkor den blauen Ather,
Wo die goldnen Lettern prangen —
Täuschen nimmer, lügen nimmer.²¹

Kdor more to umeti in zvezati v eno harmonijo, ta se gotovo ne bo nič več čudil zvezi sedmerih »zlatih črk« na posodi Gazel z imenom tiste, ki ji je Prešeren spletel dva »venca« z napisom zlatih črk.

²¹ V orig. (izd. D. Juan Eugenio Hartzenbusch, Madrid 1881, str. 119):

Lo que está determinando
Del cielo, y en azul tabla
Dios con el dedo escribió,
De quien son cifras y estampas
Tantos papeles azules
Que adornan letras doradas,
Nunca engaña, nunca miente.

SLOVSTVO.

Molè Vojeslav: **Tristia ex Siberia.** »Nova knjižnica«, 6. Nova zal. v Ljubljani, 1920. Zbirka obstoja iz dveh delov. Prvi, pod naslovom »Tristia ex Siberia«, je odsev doživljajev dolgoletnega ujetništva, mračnega miljéja, v katerem smo po večini že obupali nad vrnitvijo v domovino. Tu, kakor v vsej knjigi, se neprenehoma ponavlja hrepenenje po domu in posebno po nevesti, ki samuje v domovini in ji v osamljenosti tone dan za dnem njene najlepše življenjske dobe, da se nikdar več ne vrne. Spomini na pretekle lepe dni se znova in znova prepletajo s kruto sedanostjo, ki je pesniku skrajno mučna in preko katere si pomaga s sanjarjenjem. Karakteristični za to razpoloženje sta

»dve pismi«, eno ženi, drugo O. Župančiču, vselej najprej kruta realnost, miljé, v katerem je mogoče obupati, temu se pridružuje elementarna zavest, da že nastopa jesen življenja, nato pa izzveni v hrepenenjih, spominih in fantazijah o preteklosti in bodočnosti, in v pismu Župančiču v nemali resignaciji, v kateri si želi vsaj grob v domovini. Izraz mračnega nastrojenja krute sedanosti so pesmi v antični obliki, ki so po mojem najlepše cele zbirke, posebno Hegezó, Milonska Afrodita, Thanatos. Ne vém, ali se je v naši literaturi že kdaj klasična oblika tako tesno spojila z vsebino, kakor v teh pesmih ali ne. Večni ritem usodne tragike človeškega bitja in žitja jim daje značaj težkih umerjenih pogrebnih melodij. »Sibirski soneti« so zopet odmev ujetniškega in revolucijskega miljéja, ki ga kla-

sično izražajo »domači portreti na tujih tleh«. Tudi te pesmi prepleta živa subjektivnost, ki se javlja v hrepenenju po svobodi, domu in ljubezni. Kljub vsem težkim doživljanjem, razočaranjem v ljudeh in življenju pa je pesnik ostal to (sam je pogosto dvomil o svojem idealizmu, kakor o tem priča marsikatera pesem), kar je bil v naročju domovine: idealist iz potrebe in od srca, zato prva zbirka izzveni v »Zdravici«, v kateri napije idealistu, kakor je on sam.

Drugi del ima naslov »Na Oceanu«. Morje, solnce, nežnani daljni in čudnolepi kraji, toda vse se ga dotakne samo mimogredé, v dnu duše mu brni pesem o domovini in ljubljenu, ki čaka nanj, in čim bolj se bliža domu, tem glasnejša postaja ta struna, spomini postajajo življeji, v besedah, polnih rož in toplote, ji poje o svoji ljubezni. Zdi se mu, da je že doma, lep je razgovor v 12. sonetu in v solnčni velikinoči 13. soneta izzveni hrepenenje v gotovo pričakovanje, ki se mora vsak čas uresničiti.

V epilogu pa je že domá in tu ni več spominov, ne bridkosti Sibirije, ne razočaranja nad soljudmi, ampak sama globoka zrela sreča dveh src in značilni za pesnika so sklepni verzi:

»Kar dala duši je gorja tujina,
vse zlilo se v večer je zlat in tih —
in kroginrog šepče domovina...«

Semintja zazveni med sanjami in razmišljanji poetovimi — karakteristično zanj je, da ne čuti samo, ampak tudi misli — pesem, ki bi se skoro sama zapela. V tem oziru se odlikuje »Večer« (str. 30), »Potujejo oblaki« (str. 32), »Beli galebi« (str. 101) in »Japonska pomlad« (str. 106). Pesem, ki ti pri prvem čitanju ostane ne le v spominu, ampak tudi v ušesih, je nedvomno dobra. Izmed tega pa, kar je ustvaril mislec Molè, opozarjam posebno na cikel »Bog«, ki se po globokosti koncepcije stavi enakopravno na stran Kettejevega »Mojegega Boga«, v katerem pa je več čustva, dočim je tu več miselne globine, verska filozofija in zgodovina verstva, vse je tu združeno in zlito v pregnantne verze.

Pa še ena! In ta je »De profundis« (str. 27). Nekdo se je nasmejal nad njo.¹ Za one, ki so živeli živo grozo časa, v katerem je nastala, za one, ki so jo slučajno čuli ali čitali v »mrtvi hiši« kje v Sibiriji, pa bo ostala večnoresna in večnogrozna, pa tudi mislim, da bržkone ena najbolj značilnih za pesnika-idealista, ki ga objema groza pred realnostjo in ki se ravno v ti pesmi bolj ko v kaki drugi dvigne do vloge svečenika človeštva, ki v mraku svetovnega potopa zatoži po solncu. Le čitajte z menoj!

Raztrgani venci, razbite čaše,
razlito vino po blatnih tleh,
umolknilo v grozi pesmi so naše,
skoz temo odmeva mrtvaški smeh.

Na zadnji strani hitro, hitreje
med nami nekdo še blazno igra,
vse tiše in tiše plače, se smeje
igranje obupnih utripov srca.

¹ Gl. Lj. Zvon, XLI. l., št. 1, str. 56.

Končano. Molčanje, mrtva tišina,
praznota temne, globoke noči.
Neslišno, nemo brezupna temina
z življenjem o brezdnu ugank govori.

A same iz molka rastejo sanje
nad grozo kot cvetje v polnočni zrak —
smehljaji, vera je v njih, lesketanje —
O solnca, le solnca! — Da mine ta mrak.

Ta pesniška zbirka je neoporečno enotnega kova in nosi skozi in skozi pečat pesnikove osebnosti; nihče razen Moléta bi je ne bil mogel takó napisati; v tem je njena prednost, ker Molè ni epigón slovenske moderne, kakor mnogo drugih, ki ponavljajo v večnih variacijah Župančičeve bistroumnosti in variirajo na sto načinov njegove zamisleke in motive. Molè hodi lastno pot vzporedno z razvojem glavnega toka našega pesništva in kakor je v življenju samcat borec za obliko svojega duševnega svetá, tako je tudi v poeziji osamljen že po svoji obliki in po svoji dikciji je popolnoma samosvoj, vsa je pretkana z rožami in solncem. Pesnik je človek, in človek ne more preko samega sebe. »Pusti peti mojga slavca kakor sem mu grlo ustvaril«, velja v vsakem slučaju. Zato ni prav, če se kritika postavlja na stališče: poznamo te in one močne, elementarnomočne pesnike, pri Molétu pa tega ne najdemo. Vprašati se smemo samo, ali nam je pesnik podal kaj pomembnega, kaj takega, kar nas gane, kar vzbudi naše sočutje ž njim, kar zazveni kot pesem v našem ušesu. V knjigi ni velikega patosa, tudi ne velikih strasti, a kljub temu sem prepričan, da je našel vsak, ki jo je čital, dosti takega, kar je genilo njegovo srcé. Sevè mnogi so pričakovali od te knjige zunanjo zgodbo trpljenja ujetnikovega in so razočarani, ker te ni v ti knjigi. Ni v ti knjigi Rusije, pravijo drugi, čeprav je bila po večini napisana v Rusiji. Vse to je res do neke meje. Toda odkod Rusija, če smo tam ujetniki, pa tudi dobrovoljci, živeli precej izolirano življenje in se nas tudi, če smo živeli prav med Rusi in ž njimi, njihov miljé ni posebno globoko prijel. Je pa v teh pesmih to, kar smo preživljali intenzivneje kot tuj miljé, ki bi se bili pod drugimi razmerami bržkone drugače vživeli vanj, je v njih tisto monotonno, tožno nastrojenje, v katerem so potekali naši dnevi izpolnjeni samo od enega vprašanja: kdaj bomo mogli domov, kaj je z našimi dragimi dušami? Če se boste skušali poglobiti v Molétovo zbirko »Tristia...« kot v pesem ujete ptičke, ki ji njene pesmi narekuje hrepenenje po daljnem drugu, če boste njegovo drugo zbirko »Na Oceanu« razumevali kot spev osvobojenega ptiča, ki se je dvignil preko daljnih morij rodnemu gnezdú nasproti, če boste opazovali, kako se proti koncu stopnjuje spev ljubezni v vedno novih variacijah v pozdrav pričakujoči, — ga boste prav razumeli, prav ocenili, potem boste tudi zadovoljni, njemu pa boste dali tisto priznanje, ki ga on opravičeno lahko pričakuje od vas.

Tisti, ki so kritizirali te pesmi z Ovidovimi »Tristia ex Ponto« v roki in iskali paralel, niso prišli preko kritike naslova, pozabili so na psihološko dejstvo, da pod istimi pogoji ljudje tudi isto preživljajo, isto čutijo in so neizbežni paralelizmi tudi v izrazu prežitega in prečutenega. Da so konstatirali take paralele med dvema človekoma, ki sta živela okoli 2000 let narazen, je

zanimivo dejstvo, ki pa jedra poezije Molétove niti od daleč ne zadene. Če so drugi razočarani odložili knjigo, češ: pričakovali smo kaj drugega, so ravnali krivo, ker morejo od vsakega pričakovati le to, kar je njemu lastno; če bi dal kaj drugega, bi bilo to nepristno in hlimba. In da ni dal Molè v ti knjigi samega sebe, tistega nežnega, ljubeče spletajočega rože in solnčne žarke in najjačje barve v venec svoje izvoljenke, ki smo ga prvič srečali v zbirki »Ko so cvele rože«, da ni podal tu sebe samega, ki s strahom motri svoj položaj in svojo okolico, a na koncu ostane le še vedno stari idealist, o tem ne bo nihče dvomil. Pesmi nosijo sled prežitega in prečutenega, z eno besedo sled osebnosti, in kdor jih kritizira, bi bilo bolj prav, da bi kritiziral človeka, ker če ugovarja njim, ugovarja značaju onega, ki jih je ustvaril. Formalno jim bo težko kje priti do živega. Odsev svetle umerjene osebnosti so te pesmi, in le kdor se upa kritizirati osebnost, ki skozi nje odseva, samo ta in nihče drugi nima pravice, kritizirati njihovo vsebino. Ako jih kdo odkloni z motivacijo, da so preveč naivne, ali da so zaostale, ker so preidealistične, da so nemoderne, ker takih umerjenih značajev naš čas več ne pozna, ali kaj podobnega, vse to bi še našli opravičeno. Razumemo tudi, da si kdo dovoli kak »kanibalski« dovtip¹ na račun osebnosti, ki veje skozi te liste, — zato je merodajna osebnost tistega, ki si ga je dovolil, dvomimo pa, da se bo našlo mnogo ljudi, ki bodo ta dovtip odobrujoče sprejeli, in ravno ker preko pesmi zadene osebnost, je njegova ost še pred ciljem otopela.

Svojo umetnost in samega sebe je Molè, kot bi bil slutil, da v »dolini šentflorjanski« ne bo našel pravega razumevanja in vere v iskrenost svoje pesmi, na več mestih označil in s tem že sam dal najnujnejše migljaje, s katerega stališča se je mogoče približati njegovi poeziji in jo prav razumeti.

V uvodu str. 6 pravi o poeziji splošno: »Vsebinska postaja v poeziji sama po sebi forma, kadar jo je prepojilo življenje, in čim več je v njej globokega življenja, tem enotnejša je umetnina. Odločilna in važna pri tem je edinole pesnikova individualnost, ki najde za svoje življenje najbolj odgovarjajoči izraz.« Važen za pravilno razumevanje Moléta-pesnika je citat iz G. Mereditha, ki sledi nato in ki se glasi: »Nauči me, da se bom čutil drevo in ne ovel list...«

Na str. 26 pravi:

»Verzi moji — sen ljubezni, sen življenja,
sen opojnih rož in čaš, poljubov žgočih, —
polni ritem hrepenenja,
valujoč kot morje v dnevih južnovročih.«

V pesmi »Moja pesem«, str. 65, pravi:

»Kaj je življenje? —
Trenutek le — od rojstva do grobišča —
a svet je, kar so zrl vmes oči
in zlike v dušo žejno, čakajočo;
tam prebolelo se je v pesem žgočo, —
kar dalo je življenje, v njej zveni.«

¹ Gl. Lj. Zvon, XLI. l., št. 1, str. 56.

V pesmi »Moj epitaf«, str. 81, se označi:

»Opojen zvok večernega so zvona
ga sanje v zvezdne klicale strani, —

Okusil je ljubezen, vžil lepoto,
seštel spoznanja in bridkosti vsoto
in zrl v resnic brezdanji je prepad.«

V pesmi »Jaz«, str. 95, čitamo:

»V očeh gori spoznanje in molčanje
odsevi borbe, pozne, pozne zmaže,
a usta govorijo: odpušcanje.
Le misel ni zamrla sredi bed —
in nežno roka sred jeseni nage
pritiska k srcu poluveli cvet.«

Pod temi vzdih, ki jih pesnik sam proži čitatelju, nam je edino mogoče pravilno razumeti njegovo zbirko. Kdor hoče te pesmi izpodbijati, naj jih naskoči s filozofskega stališča, ako pa se ne posluži tega ali pa etičnega, potem jih je opravičen presojsati edinole iz njih samih, kajti tam je njihova logika, ne pa izven njih. Človek presoja človeka iz sebe samega, človek-umetnik zavzema napram človeku-umetniku isto subjektivno stališče, kritik pa se mora kolikor se dá otestiti spon svoje osebnosti in gledati umetnino kot individuj, ki je dan, kot je dana rožica sredi polja ali zvezda vrh nebá. Osnovno vprašanje o tem pa, ali je nekaj, kar se ponuja kot umetnina, sploh umetnina, mu dá njegovo srcé, ki ob nji močnejše ali slabše zabrní. Kdor čita Moléta naivno, se mu bo odkril, kdor pa išče v njem to, česar ni hotel in mogel dati, mu bo ostal večno tuj.

Erst.

Izidor Cankar: **Obiski**. Nova knjižnica 5. Založila in izdala Nova založba. V Ljubljani 1920.

Kdor je imel kdaj v roki lepo knjigo Pavla Gsella o pogovorih z Rodinom, se bo ob Obiskih prav gotovo spomnil nanjo. Sicer je bil ta način pisanja o umetnosti in kulturni zgodovini sploh že v devetnajstem veku priljubljen v raznih razgovorih in memoarjih, kajti lastni nazori in pričevanje sodobnikov tvori mozeg kulturni zgodovini. Seveda ni imel Izidor Cankar namena, pisati zgodovino slovenske umetnosti, ko je l. 1911. v »Domu in svetu« podajal svoje Obiske. Njih vrednost je bila tekom desetih let preskušena, tista vera in prepričanje, ki sta jih pisali, sta bili potrjeni in knjiga je danes zgodovinski donesek, ki bo z vsakim desetletjem pridobival, in nobena struja ali nazor ga ne bo premaknil. Zgodovinski material nosi v sebi kvas življenja. To znamko dajeta knjigi že danes Ivan Cankar in Anton Verovšek.

Dvanajst je teh izbrancev, ki so povedali sedanjosti in prihodnosti o sebi, kar se jim je zdelo potrebno, in tako sami sebe označili boljše, kakor jih bo mogoč označiti bodoči raziskovalec kakršnegakoli tipa, ki bo podoživljal naše dni in iskal potez, da bi nam približal ta ali oni obraz. Ti eseji, ki niso pisani z namenom ali razpoloženjem zgodovinarja, so izpolnili svoje pravo zvanje v čisto drugi smeri — nastali so iz bojnega razpoloženja in v veliki meri potrdili zmagovo nove umetnosti, ki je bila na eni strani prezirana, tam pa, kjer je bila priznana, ni bila poznana in doumeta.